

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал



№ 5/3 2023

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки



МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ



Илимий-методикалық журнал

2023

5/3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис



Toshpo'latova M. O'smirlarda mustaqil mutoola madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari	197
Xodjayeva D.Yu. Axborot xurujlariga qarshi yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish	201
Akayeva N.A., Abulova M.K. Huquqiy madaniyatni shakllantirishda huquqiy tarbiyaning o'rni	208
Rasulova A.M. Talabalarni diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashning pedagogik-psixologik jihatlari	215
Magdieva M. E. Hunarmandchilik asosida xotin qizlarning kasbiy-amaliy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	222
Ashurova Z. M. STEAM texnologiyasi – zamon talabi	226
Qo'shayev I.A. Baxshichilik festivallarining musiqiy ta'limdagi o'rni	233
Rahmatova M. T. Xalq qo'shiqlari vositasida o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishning pedagogik asoslari	239
Saitkulova N.R. Talabalarning akademik mobilligini rivojlantirish usullari va vositalari hamda shakllari	244
Rasulov A.N. Umumta'lim maktabi o'qituvchilarining jamoani boshqarish qobiliyatini rivojlantirishdagi ustuvor yo'nalishlar xususida	250
Мусурмонов Р., Кабирова З.М. Инновацион бошқарувда интеллектуал таълимнинг уйғунлиги	256
Musurmonov R., Musurmonova N. Ta'lim muassasalarini zamonaviy boshqaruv tizimiga qo'yilgan talablar	262
Xurramov K.M. Ta'limdagi zamonaviy innovatsion texnologiyalar	267
Ачилова М.С. Қўл меҳнатига ўргатиш орқали болалар ижодий тафаккурини ривожлантириш ишлари	272
Kadirova G.X. Ta'lim klasterini joriy etish tamoyillari	277
Худойбердиева С.Н. Ихтисослик фанларини ўқитишда илғор хорижий тажрибалар асосида яратилган ўқув материалларидан фойдаланиш модели	283
Nosirov B.G'. Masofaviy ta'lim va uni ta'lim jarayoniga tadbiq etishning mazmuni va ahamiyati	287
Salihova M.Sh. Oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun "ta'lim nazariyasi" fanini o'qitishda gemifikatsiya texnologiyasidan foydalanish	296
Эргашев Э.К. Профессионал таълим тизимида компетенциявий ёндашувга асосланган модулли таълим дастури	300
Qurbanov I.G'. Rivojlantiruvchi treninglar orqali maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarlari kasbiy kompetentligini oshirish jarayonini tashkil etish, boshqarish va baholash mexanizmlari	312
Sayfullayeva D.A. Ta'lim sifatini baholashda steam xalqaro baholash dasturidan foydalanish	320
Yusupova A.P. Hamkorlik texnologiyasiga asoslangan ta'lim jarayonini tashkil etish	328
Sodikov X.T. Oliy ta'limda bo'lajak mutaxassislarni amaliy faoliyatga tayyorlash omillari	333
Hasanova N.A. Muammoli ta'lim (PBL) asosida professional ta'lim o'quvchilarida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishning ilmiy-nazariy asoslari	340
Мукумова Д.И. Творческий деятельность - реализованные способности	345
Арысланбаева А.Б. Какой учитель нужен современной школе?	350
Арисланбаева З.Е. Формирование и развитие экологической культуры у студентов	354
Давлетмуратова Э. Социальные ценности и нравственно-патриотические взгляды героя Узбекистана Алланияза Утениязова	358
Ибраймова А. Психологические особенности токсичных родителей	363
Mamutova Yu. Improving reading skills of grades 10-11 students through english-language media	367

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Ҳакимов А.А. Урбанизация жараёнлари тарихидан (сўнгги бронза даврига оид – Далварзин шаҳар харобаси мисолида)	373
--	-----



TALABALARNING AKADEMIK MOBILIGINI RIVOJLANTIRISH USULLARI VA VOSITALARI HAMDA SHAKLLARI

Saitkulova N.R.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti Fakultetlararo chet tillar
kafedrası dotsenti v.b, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)*

Tayanch so'zlar: akademik mobillik, individual, guruhii, ichki,tashqi (xalqaro), qisqa muddatli, uzoq muddatli akademik mobilliklar

Ключевые слова: академическая мобильность, индивидуальная, групповая, между-народная, внутренняя, краткосрочная, долгосрочная академическая мобильность

Key words: academic mobility, individual, group, internal, international, short-term, long-term academic mobility.

Zamonaviy Evropa ta'lim tizimining asosiy tamoyili - mutaxassisning shaxsiy muvaffaqiyatiga e'tibor qaratish tamoyili - insonning kasbiy o'sishini, uning martaba ko'tarilishini va iqtisodiy hayotiyiligini ta'minlashdir. Ushbu tamoyilni amalga oshirishning asosiy sharti o'quv jarayonini individuallashtirish va moslashuvchanligini oshirishdir. Ta'lim dasturlari darajasida bu modulli tuzilmaga va ta'lim yutuqlarini ro'yxatga olishning moslashuvchan tizimiga o'tishni anglatadi.

Mazkur tamoyilni amalga oshirishning yana bir sharti ta'lim mazmunini shaxsiy va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish hamda o'zgarishlarga tayyorlik tomon siljish bilan rivojlantirishdir. Yevropa davlatlarida akademik mobillikni rivojlantirish, masofaviy ta'limni qo'llab-quvvatlash, yagona malaka tizimini yaratish, sifat monitoringi va umuman, yagona Yevropa ta'lim makonini amalga oshirish g'oyasini amalga oshirish kabi yo'nalishlardagi sa'y-harakatlarga yo'naltirilgan. Bu ayniqsa, o'quv jarayonini individuallashtirish va moslashuvchanligini oshiradi.

Rossiyalik V.A.Galichin [1]ning ta'lim tashabbusi doirasidagi ustuvor yo'nalishlari orasida quyidagilar ajralib turadi: aholining barcha qatlamlari uchun ta'limning mavjudligi; ta'lim tizimining butun umri davomida



rivojlanishi; yagona ta'lim makonini rivojlantirish (akademik mobillikni rag'batlantirish, yagona malaka tuzilmasi hamda ta'lim sifatini baholashning yagona xalqaro tizimini yaratish); ta'lim tizimida axborot texnologiyalariva masofaviy ta'limni rivojlantirish; barqaror rivojlanish uchun bilimga asoslangan jamiyat va ta'lim g'oyasini ilgari surish. Zamonaviy dunyoda ta'lim sohasidagi asosiy tendensiya sifatida ta'lim iqtisodiy rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchiga, investitsiyalar nuqtai nazaridan iqtisodiyotning jozibador tarmog'iga aylanib bormoqda, deb hisoblashdir.

Akademik mobillikni rivojlantirish vositalari quyidagilardan iborat:

Yevropa kredit o'tkazmalari tizimi shaffoflikni, o'rganilayotgan materialning solishtirilishini va shunga mos ravishda malakalarning akademik tan olinishi imkoniyatini ta'minlaydi. Tizim 1988-yilda Yevropa Erasmus dasturining bir qismi sifatida yaratilgan. O'quv rejalarining solishtirilishi talabalarga o'z malakalariga mos bo'lgan dasturlarni tanlash imkonini beradi, bu dasturlar muvaffaqiyatli yakunlangan taqdirda, o'z ta'lim muassasasida o'tgan material deb hisoblanadi. Diplom ilovasi, olingan o'quv predmeti, darajasi, mazmuni to'liq tavsifini beradi. Ilova talabalarining akademik mobilligi darajasini va bitiruvchilarning mehnat bozoridagi mobilligini oshiradi.

- ikki tomonlama diplom: bu talabalarga bir akademik ta'lim davrida (3-5 yil) ishlab chiqilgan qo'shma o'quv dasturi bo'yicha ikkita oliy ta'lim muassasasini bitirish (ikkita oliy ma'lumot to'g'risidagi diplom olish) imkoniyatini beradi. Hamkor ta'lim muassasalari o'rtasidagi shartnomalarga muvofiq talaba hamkor muassasada 1-2 yil o'qishi va yakuniy davlat attestasiyasidan ikki marta (tayanch va hamkor muassasada) yoki komissiya tomonidan bir marta davlat imtihonlarini topshirishi, tayanch va hamkor muassasavakillarini o'z ichiga oladi

Akademik mobillikning maqsadi faqat xorijiy ta'lim muassasasida o'qish haqiqati bo'lmasligi kerak. Talabalarining akademik mobilligining asosiy maqsadi, bizning fikrimizcha, bo'lajak bitiruvchining o'z sohasidagi bo'lajak mutaxassis shaxsining kasbiy kompetensiyasining muhim tarkibiy qismi bo'lgan mobil kompetensiya egallashidir.

Akademik mobillik shakllari

1. O'quv (akademik) amaliyot - talabaning individual rejasi yoki boshqa mahalliy yoki xorijiy ta'lim muassasasida o'qishi kerak bo'lgan fanlarni ko'rsatadigan xalqaro (shu jumladan qo'shma) ta'lim dasturi asosida tayyorlash, malakasini oshirish yoki qayta tayyorlashdir.

Ilmiy (tadqiqot) stajirovkasi - mutaxassislik bo'yicha dissertasiya, monografiya yozish, yoki o'quv qo'llanma, darslik tayyorlash uchun ilmiy-



nazariy va ilmiy-amaliy xarakterdagi ma'lumotlar hamda materiallarni to'plash, tahlil qilish bo'yicha faoliyat, kutubxona fondi va boshqa ta'lim muassasalarining boshqa resurslaridir.

Akademik mobillik turlari: individual, guruh (jamo'a), ichki (mamlakat ichida) akademik mobillik, tashqi (xalqaro) akademik mobillik, kiruvchi (xalqaro) akademik mobillik, qisqa muddatli akademik mobillik va uzoq muddatli akademik mobillik.

1. Shaxsiy akademik mobillik. Bu talabaning boshqa ta'lim yoki ilmiy muassasaga (o'z mamlakatida yoki chet elda) ta'lim, o'qitish, tadqiqot yoki malaka oshirish uchun (o'zlashtirilgan ta'lim dasturlarini majburiy ravishda o'tkazish shaklida) ko'chirish. O'z ta'lim muassasasida kreditlar yoki uzoq muddatli akademik mobillik bilan boshqasida o'qishni davom ettirish uchun

2. Guruh (jamo'a) akademik mobilligi- Talabalarining o'qituvchi rahbarligida yoki mustaqil ravishda guruh tarkibida ma'lum bir muddatga boshqa ta'lim yoki ilmiy muassasaga (o'z mamlakatida yoki chet elda) o'qitish, ilmiy tadqiqot qilish uchun ko'chirish yoki malaka oshirish (o'zlashtirilgan ta'lim dasturlarini o'z muassasasida kredit shaklida majburiy qayta kreditlash yoki uzoq muddatli akademik mobillikka ega bo'lgan boshqasida o'qishni davom ettirish uchun).

3. Ichki akademik mobillik- Talabalar, o'qituvchi-tadqiqotchilarning o'zlashtirilgan ta'lim dasturlarini majburiy ravishda o'z muassasasidassuda shaklida o'tkazish yoki boshqasida o'qishni davom ettirish, shuningdek, ma'lum bir akademik ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish uchun harakatlanish davri.

4. Tashqi (xalqaro) akademik mobillik- Talabalar, o'qituvchi-tadqiqotchilarning ma'lum bir akademik davrga: bir semestrda yoki o'quv yiliga o'zlashtirilgan ta'lim dasturlarini majburiy o'tkazish sharti bilan xorijiy ta'lim muassasasiga o'qish yoki ilmiy tadqiqot olib borish uchun harakatlanishi. O'z muassasasida yoki boshqasida o'qishni davom ettirish uchun kredit shakli.

5. Kiruvchi (xalqaro) akademik mobillik- Xorijiy ta'lim muassasalarining chet ellik talabalarining 10 kundan 1 o'quv yiligacha bo'lgan muddatga malaka oshirish, ilmiy tadqiqot va amaliyot o'tash uchun ko'chirish (ta'lim o'quv dasturlarini uzoq muddatga baholar bilan kreditlar shaklida ishlab chiqish bilan). Muddatli akademik mobillik.

6. Qisqa muddatli akademik mobillik- Talabalarining xorijiy ta'lim muassasalariga va xorijiy ta'lim muassasalaridan 10 kundan 4 oygacha bo'lgan muddatga ko'chirish.



7. Uzoq muddatli akademik mobillik- Talabalarining chet el ta'lim muassasalariga va xorijiy ta'lim muassasalaridan 4 oydan 1 o'quv yiliga bo'lgan muddatga ko'chishi.

Ma'lumot to'plami - davlat, ingliz yoki rus tillaridagi kurslar katalogi. Axborot to'plami ta'lim muassasasi faoliyatining eng muhim yo'nalishlari - o'quv, tashkiliy, uslubiy, ilmiy va qo'shimcha ma'lumotlarni (sport tadbirlari, madaniy va dam olish xizmatlari, moddiy-texnika bazasi) o'z ichiga oladi. Ta'lim muassasasi talabalarini xorijda ta'lim muassasalarida o'quv, ilmiy xizmat safari va amaliyot o'tash huquqiga ega. Talabalarining akademik mobilligini ta'minlash va amalga oshirishning maqsadlari, vazifalari va umumiy qoidalari Boloniya deklaratsiyasining asosiy tamoyillariga mos keladi.

Ichki akademik mobillikni muvofiqlashtirish va monitoringini o'quv ishlari bo'limi, o'quv-uslubiy bo'limi ta'lim muassasalararo shartnomalar, ta'lim dasturlarini va o'quv rejalarini muvofiqlashtirish asosida amalga oshiradi. Talabalarining arizalari asosida dastur koordinatori Ta'lim va fan vazirligi bilan kelishilgan holda boshqa ta'lim muassasasi bilan hamkorlik shartnomasini tuzishni tashkil qiladi (arizalar dastur boshlanishidan 3 oy oldin ko'rib chiqiladi).

Umuman olganda bugungi kunda ta'lim muassasada akademik mobillik va dasturlari koordinatori ilmiy-innovation faoliyat va xalqaro hamkorlik bo'yicha direktor o'rinbosari bo'lib, u quyidagi ishlarni amalga oshirishi lozim:

- ta'lim dasturlari monitoringini olib borish va talabalarining akademik mobilligi bo'yicha hamkor ta'lim muassasalar bilan hamkorlik shartnomalarini tuzish;
- akademik mobillikning rejalashtirilgan davri uchun fanlarning to'liq ro'yxati ko'rsatilgan xorijiy ta'lim muassasasidan taklifnomalar olish;
- o'qish uchun fanlar ro'yxatini belgilash va xorij ta'lim muassasasi fanlari bo'yicha talaba ro'yxatidan o'tkazish uchun ariza-so'rov rasmiylashtirish;
- talaba va ikkala ta'lim muassasasi o'rtasida xorijda ta'lim muassasasida o'qish uchun uch tomonlama shartnoma tuzish;
- talabalar o'rtasida akademik mobillik dasturlari bo'yicha o'qish imkoniyatlari haqida keng qamrovli ma'lumot va tushuntirish ishlarini olib borish: har oyda kamida bir marta talabalar bilan uchrashuvlar tashkil etish;
- talabalarga akademik hamkorlik to'g'risida kelishuv mavjud bo'lgan hamkor ta'lim muassasasi orasidan (mamlakat ichida yoki xorijda) uni tanlashda har tomonlama yordam ko'rsatish;
- grant asosida akademik mobillik dasturida ishtirok etish uchun talabalarni tanlov asosida tanlab olish va amalga oshirish;



- davlat, ingliz yoki rus tillaridagi kurslar katalogini shakllantirgan holda ta'lim dasturi tavsifi nuqtai nazaridan axborot paketini ishlab chiqish;
- talabalar va xorij ta'lim muassasasi rasmiy vakillari bilan doimiy yozishmalarni amalga oshirish: o'quv natijalari, yashash sharoitlari va talabalarning individual rejasini amalga oshirish va boshqalar.
- xorij ta'lim muassasasida talabalar tomonidan o'zlashtirilgan kreditlarni qayta taqsimlash;
- ta'lim muassasada akademik mobillikni joriy etish bo'yicha vazirlikka yillik hisobot tayyorlash;

Talabalarning ma'lum muddatga boshqa ta'lim muassasasiga (mamlakat ichida yoki chet elda) o'qish yoki ilmiy izlanish uchun ko'chishi (migrasiyasi), ta'lim jarayonida shakllangan shaxsning sifati, uning o'zini va atrof-muhitga moslashish, o'zgartirish va o'zgartirish qobiliyati va tayyorligiga bog'liq.

Akademik mobillikning turlari o'z ichiga quyidagilarni oladi: jismoniy va virtual, akademik va professional, bepul va qo'llab-quvvatlash, xalqaro, mamlakat ichidagi, universitet ichidagi akademik mobillik.

Talaba shaxsining akademik mobillik jarayonida ishtirok etishga tayyorligini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik jarayonning qonuniyatlari quyidagilar: talaba shaxsining akademik mobillik jarayonida ishtirok etishga tayyorlik darajasining talabaning ta'lim jarayoniga tartibga solinadigan jalb qilinishiga va boshqa mamlakatda qolish tajribasiga bog'liqligi; talaba shaxsining rivojlanish darajasining ta'lim jarayonida egallangan bilim, ko'nikma va malakalarga bog'liqligi; talabalarning akademik mobillikka tayyorligini rivojlantirishning o'qituvchilarning uning mobil kompetensiyasini ongli ravishda shakllantirishga yo'naltirilganligiga bog'liqligi; talabaning akademik mobillikka tayyorligining talabaning motivasiyasi va yo'naltirilgan faoliyatiga bog'liqligi; mobil kompetensiyani shakllantirishning ta'lim muassasasi muhitida va boshqaro'zaro ta'sirga bog'liqligi.

Ta'lim muassasa talabalari o'rtasida akademik mobillikni zamonaviy yondashuvlar asosida rivojlantirish tamoyillarini belgilash muhim hisoblanadi ya'ni: tizimlilik tamoyili, onglilik va faollik tamoyili, nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqlik tamoyili, mavjudlik tamoyili, muloqot tamoyili, yosh va individual xususiyatlarni hisobga olish tamoyili, ilmiy xarakter tamoyili, bag'rikenglik tamoyili.

Ta'lim muassasa talabalari o'rtasida akademik mobillikni muvaffaqiyatli rivojlantirish Boloniya jarayonining me'yoriy hujjatlari va respublika oliy ta'limni isloh qilish jarayoni bilan belgilangan bir qator shartlarni amalga oshirish orqali yordam beradi. Ushbu shartlarni amalga oshirish mexanizmi talaba



uchun individual ta'lim yo'nalishini va faoliyatni loyihalash, o'qituvchilarning shaxsiy ta'limini rivojlantirishdir. Kasbni tanlashda, o'qishda individual ta'lim yo'nalishiga rioya qilish va kasbiy faoliyatni yo'lga qo'yish jarayonida quyidagi omillar yetakchi rol o'ynaydi: tanlangan kasbning mobilligi, shuning uchun doimiy harakat qilish zarurati va individual ta'lim traektoriyasidagi o'zgarishlarga tayyorlik; mobillikni ta'minlash uchun asos bo'lgan talabaning ongli faoliyati va mustaqilligi; o'qituvchikasbiy ta'limining individual-shaxsiy komponentidir.

Adabiyotlar:

1. Галичин, В.А. Академическая мобильность в условиях интернационализации образования. Университетская книга, 2009. -460 с.
2. Сорокин П. Социальная мобильность, ее формы и флуктации//Кравченко А.И. Социология. Хрестоматия для ВУЗов. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002.
3. Сорокин, П.А. Человек. Цивилизация. Общество/ пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992.
4. Сёмин Н. В., Артамонова Ю. Д., Демчук А. Л., Лукшин А. В., Муравьева А. А., Олейникова О. Н. Академическая мобильность в России: нормативно-методическое обеспечение. М.: Изд-во МГУ 2007.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada talabalarning akademik mobillikni rivojlantirish vositalari, akademik mobillik shakllari va turlari haqida ma'lumot berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье представлена краткая информация о средствах развития академической мобильности студентов, формах и видах академической мобильности

SUMMARY

This article provides information about the means of developing akademik mobility of students, forms and types of academic mobility.